IN MEMORIAM

Hendrik Nicolaas Kamer

1927 – 2005

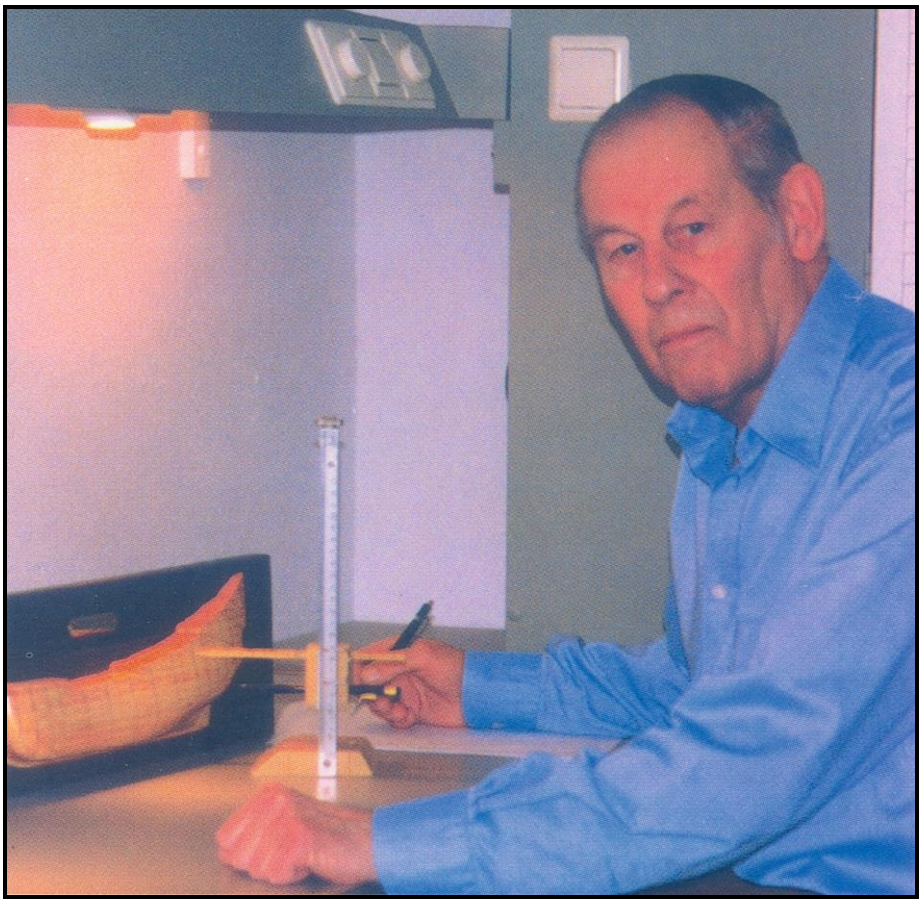

Vaar wel !

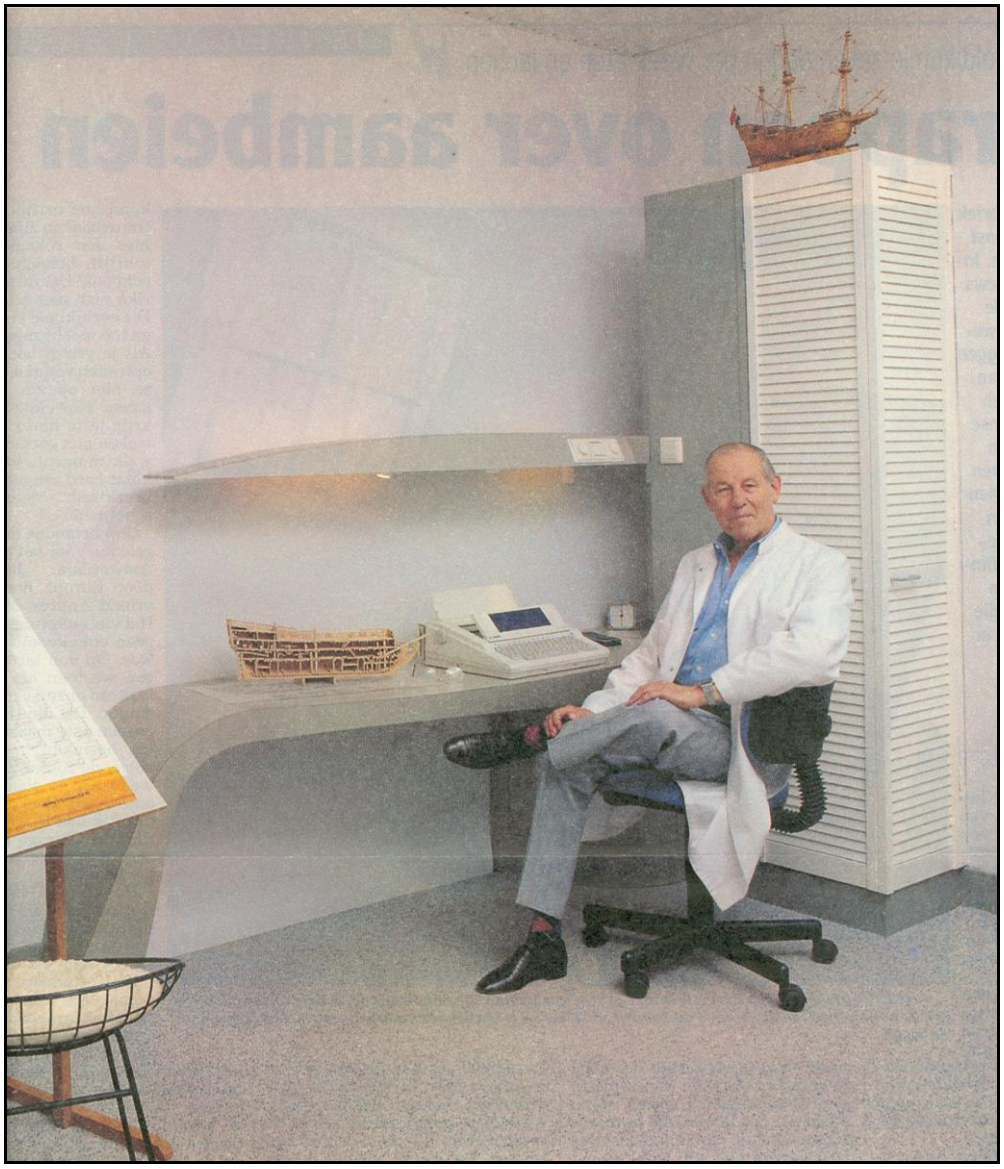

Als maritiem tekenaar met chirurgische precisie
In: *Weekeinde (*bijlage *Telegraaf)* 26 augustus 1995
Foto: Loura Kok

In Memoriam

HENDRIK NICOLAAS KAMER

* 27 Augustus 1927
† 29 November 2005

december 2005

Een bescheiden, zorgzaam en bijzonder mens is ons ontvallen.
In het M.C. “Antoniushove” te Leidschendam, waar hij korte tijd was opgenomen in de hoop op herstel, is tot ons verdriet op 78-jarige leeftijd overleden

Hendrik Nicolaas Kamer

Henk

Echtgenoot van Truus den Heeten
Vader van Percy (Pim, †1998) en Paulus (Paul, †2005)

Ridder in de Orde van Oranje Nassau
Drager van het Ereteken Orde en Vrede
Associate member of the British Institute of Engineering Technology (A.M.B.I.E.T.)

Met respect gedenken wij zijn positieve levensinstelling.

Familie Kamer
Familie Den Heeten

Voorburg, 29 november 2005

Correspondentie-adres:
P.I.Nieuwenhuizen
p/a Uitvaartverzorging Monuta Van der Togt
Rodelaan 60
2272 BB Voorburg

De crematieplechtigheid zal plaats vinden op dinsdag 6 december om 12.15 uur in de kleine aula van crematorium Ockenburgh, Ockenburghstraat 21 te Den Haag / Loosduinen.

Na de plechtigheid is er een informeel samenzijn in de ontvangkamer van het crematorium.

Afscheidsbijeenkomst in de aula van crematorium Ockenburgh te Den Haag op 6 december 2005

Muziek
Air – J.S. Bach
in de uitvoering van: André Rieu, viool (2001)

Welkomstwoord

Toespraak: Mevrouw C.G. Nieuwenhuizen-Kamer (zus Ina)

Toespraak: Mevrouw M.C. de Hoog - den Heeten (schoonzus Ita)

Muziek
Jesu, joy of man's desiring – J.S. Bach
in de uitvoering van: Jan Mulder, piano (2001)

Toespraak: De heer W.R. Wybrands Marcussen (uitgever en vriend Walter)

Muziek
Preludio – E. Corelli
in de uitvoering van: Jan Mulder, piano (2001)

Toespraak: De heer P.I. Nieuwenhuizen (neef Peter)

Afsluiting

Muziek
Shona tu – N. Hess
in de uitvoering van: Jan Mulder, piano (2001)

Eerbetoon

Muziek
Adagio uit het Klarinet Concert in A-groot, K.622 – W.A.Mozart
in de uitvoering van: Manoe Konings, klarinet (1998)

Toespraak C.G. Nieuwenhuizen-Kamer

Was 10 jaar geleden, in 1995 dus, het 40-jarig huwelijk van Henk & Truus op 6 december de aanleiding voor een gezellig samenzijn van de families Kamer en Den Heeten, vandaag zijn wij op 6 december 2005, de dag waarop hun 50-jarig huwelijk een feit zou zijn geweest, helaas om een geheel andere reden als families bijeen.

Met elkaar zijn wij hier aanwezig om, ieder met eigen gedachten en herinneringen, Henk te gedenken, om een beeld van hem te krijgen en hem recht te doen. Wat mijzelf betreft, doe ik dat vanuit mijn positie als jonger zusje. Voor mijn tweelingbroer Ige, die helaas 10 jaar geleden al is overleden, en voor mij was Henk - evenals zijn 3 jaar oudere broer Cor - echt onze "grote broer", die ongeveer een schoolgeneratie van 5 à 6 jaar met ons van leeftijd verschilde. Terwijl wij nog op de toen zogeheten *Lagere School* zaten, was Henk al verwikkeld in discussies over toekomstgerichte verdere opleidingen, waarvoor deskundige adviezen werden ingewonnen. Het eensluidend advies was om hem binnenhuisarchitect te laten worden. Vaardigheden als tekenen, technisch inzicht, wiskunde en fantasie waren hem niet vreemd.

Herinneringen aan zijn tekentalent bewaar ik o.a. in het zgn. *poesie-album* dat ik op mijn 8ste verjaardag van hem kreeg, waarin hij, in tegenstelling tot alle andere versjesschrijvers, zèlf voor een illustratie zorgde, in mooie kleuren getekend. En onvergetelijk zijn voor mij de levensgrote portretten die hij in de oorlog op onze witgekalkte zoldermuren tekende: de helden uit die dagen: Eisenhower, Montgomery, De Gaulle, Patton e.a. Onze vader, van wie Henk ongetwijfeld zijn precisie, geduld, perfectionisme en technisch vernuft had geërfd, zag voor Henk toch meer een toekomst in de techniek, en zo werd het een opleiding machine-werktuigbouw.

Geboren in Rotterdam, schoolgegaan in Gouda, in de jaren '40 brak er voor Henk een hectische periode aan: in de oorlog slechts beperkte lessen, een oproep voor de Arbeidsdienst, onderduiken, bevrijding, daarna de HTS-jaren in een samengeperst programma in Rotterdam, waar hij bij zijn grootmoeder woonde, en na de voltooiing van zijn studie de militaire dienst!
Een periode van ruim 3½ jaar, waarvan 3 jaar in het kader van de Politionele Acties in het toenmalige Nederlandsch-Indië, een tijd die diepe indruk op hem heeft gemaakt. Terugziend besef ik dat mijn herinneringen aan hem door al die ontwikkelingen van die tijd maar fragmentarisch zijn. Pas in de jaren '50 kwam er voor hem meer regelmaat in zijn leven, jaren waarin ik inmiddels de deur uit was.

Opgegroeid in de omgeving van de Reeuwijkse Plassen ontwikkelde hij een liefde voor watersport, zeilde graag op dat water en ontmoette er ook zijn grote liefde, Truus den Heeten. Met haar stapte hij in 1955 ook in het huwelijksbootje, en betrok een huis in Gouda. Reed hij aanvankelijk naar zijn werk in Den Haag op een scooter met Truus, die ook in Den Haag werkte, achterop, na de geboorte van hun twee zonen werd er gekozen voor een auto, en vond er een verhuizing naar Voorburg plaats. In de loop der jaren werd dat Voorburgse huis onder zijn bekwame handen gemoderniseerd, en wie het strak vormgegeven, naar eigen ontwerp ingerichte interieur kent, zal het vermoedelijk met mij eens zijn, dat het vroeger gegeven advies om binnenhuisarchitect te worden zo gek nog niet was! Ook voor zijn zoons heeft hij veel bedacht en ontworpen.

Maar interesse en voldoening vond hij inmiddels in zijn werk, eerst bij Ruys' Handelsvereniging op het Technisch Research Bureau als tekenaar/constructeur, en na de overname in 1964 door het Italiaanse bedrijf Olivetti daar bij de Technische Dienst, waar hij in 1972 de heer Barbina opvolgde als technisch directeur, en dat bleef tot aan zijn pensioen. Zijn vele reizen naar Italië, naar de hoofdvestiging van Olivetti in Ivrea, maakten hem enthousiast voor dat land en zijn taal, en had tot gevolg dat hij met zijn gezin vele vakanties daar ging doorbrengen. De liefde voor zon, zee, strand en watersport werd ook door Truus, Pim en Paul gedeeld.

Zijn interesses waren vele: muziek waarbij hij een fijne neus voor nieuwe trends had, theater, literatuur, musea, vliegsport, modelbouw en zo meer. Zijn laatstgenoemde hobby modelbouw kreeg serieuzer vorm toen hij zich in zijn vrije tijd en na zijn pensioen ging bezig houden met de reconstructie van historische koopvaardij-schepen uit de tijd van de VOC. Zijn afkomst met een grootvader als schipper en een overgrootvader als kapitein op de Baltische Zeevaart, en gestimuleerd door zijn belangstelling voor geschiedenis, zijn kennis van wiskunde en zijn tekenkunst, zette hem aan tot het maken van vele modellen en tot het schrijven van twee boeken over historische scheepsbouw. Zijn uitvoerige, kleurige en nauwkeurige tekeningen hierover werden in een groot aantal *Weekend* edities van de *Telegraaf* in de jaren '90 gepubliceerd, waarbij hij gekwalificeerd werd als "*de bekende maritieme tekenaar*", een erkenning die hij kon appreciëren!

Waren de meeste van zijn 40 huwelijksjaren in zijn gezin harmonieus verlopen, ondanks de altijd op de achtergrond aanwezige zorg om Paul, vanaf 1995 kwam de kentering, toen hij geconfronteerd werd met achtereenvolgens een levensbedreigende ziekte van hemzelf, de toenemende afhankelijkheid van Truus en haar uiteindelijke opname in een Verpleeghuis in 2001, de ongeneeslijke ziekte en het overlijden van Pim in 1998 en tenslotte het overlijden van Paul in april j.l.
Dat hij onder die zware omstandigheden de verzorging van hen tot het uiterste wilde en wist vol te houden, was niet mogelijk geweest zonder de niet genoeg te waarderen hulp van zijn schoonzus Ita, die ondanks haar eigen zorgen en problemen hem steeds onvoorwaardelijk heeft gesteund.

Graag had Henk nog de gelegenheid gehad om zijn 3de boek af te maken, waarin hij ook het model van het schip van zijn overgrootvader Arent Renger Brouwer wilde verwerken en waarbij hij veel steun en medewerking van zijn uitgever, de heer Walter Wybrands Marcussen ondervond, maar die tijd heeft hij helaas niet meer gekregen. Niettemin zei hij vorige week nog dankbaar te zijn voor de bijna 10 jaar die hij na zijn eerste operatie in 1996 nog heeft mogen beleven om in zijn gezin de zorg en steun te kunnen geven die daar nodig was.

Vandaag nemen wij afscheid van hem, van een betrokken, zorgzaam en aimabel mens. "*Afscheid is het begin van een herinnering*", een herinnering die voor ieder van ons een eigen inhoud zal hebben.

"*Met respect gedenken we zijn positieve levensinstelling*".

Toespraak M.C. de Hoog - den Heeten

“Hoi Henk”.

Zo was mijn begroeting als ik Henk opbelde of thuis bezocht.
Veel lief en leed hebben we met elkaar gedeeld, ook toen mijn man Dré nog leefde.

Je was een harde werker en wilde wat bereiken in het leven.
Dat is je gelukt, mede door de inzet van je vrouw Truus, onze oudste zus.

Jullie hebben samen de jongens groot gebracht. Helaas zijn ze niet meer in leven.
Alleen de herinnering blijft.

Ook de herinnering aan onze familiefeestjes, waaraan jij vol enthousiasme je bijdrage leverde, met leuke verpakkingen voor de cadeaus, met een spel, enz.

Henk was een creatief mens en wist altijd voor alles een oplossing.

Ik zal hem missen.

Toespraak W.R. Wybrands Marcussen

'Een bescheiden, zorgzaam en bijzonder mens is ons ontvallen' staat te lezen op het rouwbericht dat wij allen ontvingen na het overlijden van Henk. Deze drie typeringen zijn treffend en ieder op zich bemerkenswaard. Als ik Henk in één woord zou moeten typeren, dan zou ik de term 'evenwichtig' kiezen: evenwichtig, in harmonie met zichzelf en zijn omgeving. Iemand die een opmerkelijke innerlijke rust uitstraalde. Ook overigens iemand die bijzondere talenten bezat, altijd hulpbereid en met een groot plichtsbesef.
In dit verband wil ik graag uit een getuigschrift citeren dat voor Motor Transport Officier Hendrik Nicolaas Kamer, legernr. 27.08.27.158, werd opgesteld door zijn commandant in Indië, op 1 september 1950 te Batavia: *'Hij heeft uitnemend opbouwend werk verricht en een omvangrijke administratie zeer goed geleid. Nimmer was hem enig werk teveel en de hem opgedragen taken heeft hij steeds tot volle tevredenheid uitgevoerd. Hij heeft zijn functie [dat was chef de bureau bij het kantoor van - hoe kan het anders - de technische dienst] tot volle tevredenheid vervuld. Hij is uiterst betrouwbaar en eerlijk'*.

Mijn eerste contacten met Henk dateren van februari 1993 - hij was toen net gepensioneerd. Als samensteller van een manuscript over VOC-schepen en -modellen benaderde hij mij telefonisch en vervolgens ook schriftelijk, ik citeer uit zijn eerste brief van 2 maart 1993, die ik gisterenavond met ontroering teruggevonden heb: *"Voordat ik thans de verdere uitwerking en omzetting in boekvorm ter hand ga nemen, zoek ik contact met een uitgever, die na verdere kennisneming van mijn concepten en ideeën in principe bereid is om tot de uitgave van de beoogde publicatie over te gaan."* Henk was altijd bijzonder goed in het formuleren van zijn gedachten. Ik bracht gauw daarna een bezoek aan Eenhoornstraat 6 te Voorburg. Een paar zaken vielen bij dit eerste bezoek meteen op: de hartelijkheid van Henk en Truus, de absolute, ja klinische ordelijkheid in het huis, de mathematisch strakke, moderne meubels, voor een deel door Henk zelf ontworpen en gemaakt, de prachtige scheepsmodellen en de enorme maritieme vakkennis van Henk. Het besluit het boek *Het VOC-retourschip* uit te geven was spoedig genomen. Henk is me voor die snelle beslissing altijd dankbaar geweest en later vertelde hij me dat hij met zijn eerste manuscript bij enige andere uitgevers eerder, bot had gevangen. *Het VOC-retourschip* werd op 26 juli 1995 feestelijk ten doop gehouden aan boord van de Batavia op de Bataviawerf te Lelystad. Niet lang daarna ontstond het idee voor een tweede boek, *Schepen op schaal,* eveneens over scheepsmodel bouw, maar met meer historische aspecten. Bijna gelijktijdig vatte Henk het plan op eens een getuigd halfmodel te maken, nadat hij eerder als gerenommeerd en eigenzinnig modelbouwer de nodige volmodellen had gebouwd. Geïnspireerd door een afbeelding van het schip *Fortroelighed/het Vertrouwen*, in een door mij gepubliceerd boek over *Nordfriesische Seefahrer* besloot hij deze Deense bark, waarop een van mijn voorouders kapitein was geweest, als halfmodel na te bouwen en mij cadeau te doen. Over dankbaarheid gesproken!

We waren inmiddels steeds hechter bevriend geraakt en ik kon de voortgang van de bouw stap voor stap volgen. Henk, als perfectionist bij uitstek, liet niets aan het toeval over. Zo correspondeerde hij b.v. met de Deense ambassade over de juiste vorm van de Deense vlag rond 1800. Toen het halfmodel bijna klaar was, zei ik: "*Henk, dit model is te mooi om bij mij thuis op te hangen, het hoort in een museum*

en eigenlijk komt daar alleen het Friesenmuseum in Wyk auf Föhr voor in aanmerking". Henk was voor dit idee meteen enthousiast en met mijn langjarige contacten met Föhr, het eiland van mijn voorouders in de achttiende eeuw, werd als overhandigingsdatum gekozen 6 september 2002, de dag waarop het 100-jarig bestaan van de plaatselijke museumvereniging zou gevierd worden. Het werd een onvergetelijke, zomerse dag. Jongedames in plaatselijke klederdracht escorteerden het scheepsmodel dat een mooie plaats in het museum kreeg en de Nederlandse modelbouwer ontving alle denkbare lof. Bij een rondgang over het eiland en een bezoek aan de drie Romaanse kerken kwam Henk spontaan op het idee een kerkmodel, het model van een volschip, te maken voor de kerk St. Laurentii. Ditmaal zou het fregatschip *Alexander,* waarop een andere voorouder van me, afkomstig uit het kerkdorp van St. Laurentii, kapitein was geweest, model staan. Maar een kerkmodel vraagt een geheel eigen aanpak. Het mag niet te klein zijn, het moet ook van onder mooi zijn, enz.

In de winter van 2002 gingen we nog een keer samen naar het eiland om met de dominee de plaats van de ophanging te bespreken. Henk liet nooit iets aan het toeval over. Er lag een dik pak sneeuw en Henk's nieuwe auto met navigatiesysteem kwam in een greppel terecht. Tot onze grote verbazing kwam een stevige eilandbewoner te voorschijn, die de auto eenvoudig uit de greppel tilde en zonder iets te zeggen weer verdween.
De Pastor moest overigens heel officieel toestemming vragen van de evangelische Landesbisschof in Kiel voor het plaatsen in de kerk van het scheepsmodel. Toen die toestemming uiteindelijk kwam, was het schip al bijna klaar. Henk had gekozen het model zonder tuigage te maken, omdat het schip als het ware in de eeuwige haven verankerd lag, zoals afgebeeld op vele kapiteinsgrafstenen op het eiland. Henk legde met zijn spreekwoordelijke acribie vast: de betimmering van romp en dek van het kerkmodel Alexander bestaat uit 900 afzonderlijke delen die met lijm en 1350 messing spijkertjes zijn aangebracht. De drie masten bestaan uit 79 afzonderlijke delen en de takeling bestaat uit 120 meter touw, 122 jufferblokken, 102 blokken en 72 spijkertjes. De schaal is 1:36 en de lengte van kiel tot top van de grote mast is 1,05 meter.

Pfarrer Jess wist een mooie datum voor de ophanging in het kerkgewelf: de dag van de Erntedankfestgottesdienst op 5 oktober 2003. Ditmaal moesten we vanwege de grootte van het model een busje huren om van Voorburg naar Föhr te reizen. Henk had een speciale stellage gefabriceerd om het model te vervoeren, inclusief regendak en uiteraard eerst allerlei zwaarteproeven genomen. "*Ik wil de ophanging zelf helemaal regelen, maar ik ga niet meer op een hoge ladder staan*", had Henk de dominee geschreven. Nu, dat was ook niet nodig. De plaatselijke burgemeester, tevens grafdelver, collectant en koster - we hebben daar veel plezier om gehad - zorgde als hoofd van de brandweer dat het scheepsmodel vakkundig in de gewelven kwam te hangen.
De volgende dag vond een zeer stemmige kerkdienst plaats en werd het schip plechtig ingewijd. Het was voor Henk en mij een onvergetelijke gebeurtenis. Voor Henk als modelbouwer was het een hoogtepunt.

Op de terugweg naar Nederland ontstond het plan om samen een boek over de negentiende-eeuwse Nederlandse zeilvaart te schrijven, met als titel: *Van de Werf de*

Wijde Wereld in. Twee jaar lang hebben we sedertdien samen aan dit boek gewerkt, maar de definitieve indeling ontstond toen. We vulden elkaar perfect aan: Henk met zijn enorme technische en nautische kennis, ik als historicus voor het archief werk en de historische achtergronden. Ook Henk had kapiteins als voorouders en we hebben heel wat gediscussieerd over kapitein Arent Rengers Brouwer en de veenkoloniale scheepvaart en Henk bouwde als zijn laatste scheepsmodel diens schoenerkof na. Het deed hem overigens veel genoegen dat zijn hulp in de huishouding (Fayme Rach) in modelbouw geinteresseerd raakte.
Henk had als gepensioneerde - over zijn tijd als directeur van Olivetti sprak hij overigens graag - meer tijd dan ik, maar we belden elkaar de afgelopen jaren elke avond vol enthousiasme om onze vorderingen en nieuwe ontdekkingen te bespreken. Het werden langzamerhand 500 pagina's en we waren naar schatting pas op 3/5de. Bij ons laatste treffen, in het ziekenhuis, neef Peter was erbij, heb ik Henk nog een omslagontwerp kunnen tonen.

Toen dit jaar Paul, zijn tweede en laatste zoon overleed, heeft Henk een enorme dreun gekregen. Hij toonde niet graag zijn emoties en probeerde zijn verdriet te verbergen. Het heeft zijn gezondheid ernstig verslechterd. Henk was een familiemens. Zijn broer Cor, zijn zus Ina en schoonzus Ita, die zo dicht bij hem woonde, en de overige familie betekenden heel veel voor hem. Zolang hij kon bezocht hij met een enorme wilsinspanning Truus elke dag. Met voldoening en trots vertelde hij me al maanden geleden dat hij in zijn neef Peter een geschikte executeur-testamentair had gevonden. Want met de dood hield hij sedert zijn laatste operaties als realist rekening, zij het dat hij gehoopt had nog een half jaar langer te kunnen leven. Als empirist kon hij zich maar heel moeilijk een voorstelling maken van het leven na de dood. Persoonlijk geloof ik dat iemand die zo goed, zo evenwichtig geleefd heeft als Henk, iemand die ook persoonlijk zoveel leed heeft moeten verdragen, in het hiernamaals - waar wij met ons menselijk verstand geen begrip van kunnen hebben, gelukkig zal zijn.

Ik wil in dit verband afsluiten met een gedicht van Gerrit Achterberg, waarbij de mens met een schip wordt vergeleken:

Aan het roer dien avond stond het hart
En scheepte maan en bossen bij zich in
En zeilend over spiegeling
Van al wat het geleden had
Voer het met wind en schemering
Om boeg en tuig
Voorbij de laatste stad.

Henk, je bent aan je laatste reis begonnen, die voert naar de eeuwige haven. Dank voor je vriendschap en *vaar wel* !

Toespraak P.I. Nieuwenhuizen

Na het overlijden van zijn zoon Paul in april van dit jaar, belde mijn oom Henk mij op. Hij vroeg me of ik hem een plezier wilde doen en zijn regelingen bij en na zijn overlijden voor hem wilde gaan uitvoeren. Uiteraard zei ik 'ja' tegen mijn oom. Later bleek hij tot in detail, tot en met de muziek die we vandaag horen, zijn wensen en gedachten genoteerd te hebben.

We hebben in de afgelopen maanden uitgebreid met elkaar gesproken en gemerkt dat we merkwaardig veel eigenschappen en voorkeuren deelden. Hij nodigde me bij hem thuis uit in Voorburg, waar we plezierig spraken over de geschiedenis van de 17e en 18e eeuw, over literatuur- en archiefonderzoek in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, waar we dezelfde historische kranten raadpleegden voor onze onderzoeken, over onze fascinatie voor techniek, precisie en handvaardigheid. Mijn deskundigheid in het maken van haakse verbindingen viel volledig in het niet bij zijn veelzijdigheid, toen hij me mee naar zolder nam en een demonstratie houtbewerking gaf. Hij toonde me hoe hij de onderdelen voor zijn scheepsmodellen zelf ontwierp en vervolgens ook maakte, hoe hij uit messing spijkers zelf kanonslopen draaide en hoe hij zelf tekening op de zeilen van de schepen aanbracht. Hij toonde me alle scheepsmodellen en halfmodellen die in huis stonden en we spraken over een goede bestemming voor deze modellen.
We bladerden samen door het manuscript van zijn derde boek, dat hij samen met zijn uitgever Walter Wybrands aan het schrijven was. Het boek in wording met de titel: *Van de werf de Wijde Wereld in*, gaf blijk van grote nakeurigheid en diepgaand historisch onderzoek. We spraken over zijn wetenschappelijke publicaties in bijvoorbeeld het *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* en de door hem bedachte perspectiefprojectie-analyse technieken.

We spraken ook over mijn neef Paul, hoe hij mij, samen met m'n neef André, in Voorburg leerde brommer rijden. We spraken over Pim, hoe we vlak voor Pim's overlijden in 1998 nog in de Voorburgse tuin met elkaar zaten te praten, nog in aanwezigheid van Truus, in de schaduw van Pim's naderende dood. Henk toonde me de stamboom van de familie, die Pim samen met hem opgesteld had en we mijmerden over foto's als aandenken en voor wie deze na zijn overlijden nog waarde hadden.

In het ziekenhuis in Leischendam ging hij snel achteruit, hoewel hij hoop op herstel bleef koesteren. Hij sprak nog over een mogelijk verzorgingshuis voor hemzelf en de noodzaak om daar over een computer te kunnen beschikken om verder te kunnen werken aan zijn boek.
We hebben in het verleden teruggeblikt. Met grote waardering sprak hij over zijn ouders, mijn opa en oma, en over zíjn grootouders. Hij vertelde over zijn vader, die een scheepsreparatiewerf had in Rotterdam en pas later in de jaren dertig in de verzekeringen terecht kwam. In de rol van verzekeringsinspecteur kreeg zijn vader als een van de eersten een 'auto van de zaak', wat Henk als jongen zeker met trots vervulde. Hij verklaarde zijn technische vaardigheid van zijn vader geërfd te hebben, die hij omschreef als een "man met twee gouden rechterhanden". Toen ik vertelde dat ik als jongetje van mijn opa, tijdens een logeerpartij in Gouda in de jaren zestig, nog geleerd heb om oude kromme spijkers weer voor hergebruik geschikt te maken,

vond hij dat typerend voor de minutieusheid en spaarzaamheid van zijn vader. De door zijn vader zelfgemaakte schaakklok die ík ooit van hem kreeg, was voor Henk aanleiding om met respect te spreken over het schaaktalent dat zijn vader had. Henk was trots op het feit dat zijn vader schaak-sparring-partner was van Max Euwe, de enige Nederlandse wereldkampioen schaken.
In het ziekenhuis vertelde Henk verder over zijn naoorlogse tijd in Rotterdam, toen hij voor zijn HTS-opleiding bij zijn oma logeerde. Zijn daar ook wonende oom Wietze was doordeweeks als vertegenwordiger van huis, zodat de jonge Henk als de “man in huis” werd gezien door zijn oma en zijn inwonende tante Hiltje. Dit bracht voor hem de taak mee, dat hij in dit protestante gezin de bijbellezing moest verzorgen. Hij werd geacht dagelijks met luide stem het evangelie voor te lezen bij de maaltijden. Henk gaf aan, nu terugziend op die periode, dat daar zijn afstand tot geloofszaken geboren is.

We hebben in korte tijd zijn leven herbeleefd. Met respect gedenk ik deze oom, die ik, als een van zijn neven, eigenlijk nog veel beter had willen leren kennen.

Bibliografie *(incl. update 2006)*

Henk Kamer heeft veel van zijn onderzoek en werk aan scheepsmodelbouw vastgelegd in diverse artikelen en enkele boeken. Hij heeft zich met enthousiasme gemengd in discussies over historische scheepsbouw en schaalmodelbouw. In onderstaande lijst is een overzicht gegeven van Henk's publicaties die ik in korte tijd heb kunnen opsporen (met dank aan o.a. Walter Wybrands Marcussen, Willem Mörzer Bruyns, Laurens van Prooije, Roeland Paardekooper, Piet van den Heuvel en Loura Kok).

Zijn vroegste publicatie die ik terugvond, betrof echter een werk-gerelateerde uitgave: een handboek over typmachines….

Peter Nieuwenhuizen

BOEKEN

Broere, C. & H.N. Kamer, *Vakleer kantoormachinetechniek deel 1*. Haarlem: Technische Uitgeverij H. Stam N.V., 1964.

Broere, C. & H.N. Kamer, *Vakleer kantoormachinetechniek deel 2*. Haarlem: Technische Uitgeverij H. Stam N.V., 1964.

Kamer, H.N., *Het VOC-retourschip: een panorama van de 17de- en 18de-eeuwse Nederlandse scheepsbouw*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1995.

Gerecenseerd in:
Anon., 'Moord, verkrachting en muiterij op de Batavia'. In: *Wacht te Kooi* 33, 1995. (6 september)
Anon., 'Het VOC-retourschip, boek van een liefhebber'. In: *Wacht te Kooi* 33, 1995. (13 september)
As, D. van, 'Voorburgers 'ontdekken' Australië'. In: *Het Voorburgse Krantje* 1, 1996, p.7. (8 augustus)
Gelder, R. van, 'Van oude schepen, zwiepingen en trijs'. In: *NRC Handelsblad boekenbijlage* 1995, p.6. (5 augustus)
Kramer, J.A.M., 'Het VOC-retourschip'. In: *Biblion recensies*.
Oosterwijk, B., 'Een VOC-schip kón oud worden'. In: *Rotterdams Dagblad Zaterdag & Zondag bijlage* 1995, p.31. (7 oktober)
Parthesius, R., 'H.N.Kamer. Het VOC-retourschip: een panorama van de 17de- en 18de -eeuwse Nederlandse scheepsbouw'. In: *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* 15 (2), 1996, p.172-173.
Stekelenburg, G., 'Het VOC-retourschip'. In: *De Modelbouwer* 58 (7), 1996, p.452.

Geciteerd in:
Beyerman, H.C., *Walvisvaart, wijnhandel & schilderkunst: de Rotterdamse reders Beyerman*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1995.
Dossier 400 jaar VOC. Koninklijke Bibliotheek, 2002 (14 maart)
http://konbib.nl/dossiers/voc/voc.html
Jacobs, E.M., *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*. Zeist: Teleac/NOT, 1997.
Paesie, R., *Het VOC-retourschip Ravesteyn: de laatste reis van een Zeeuwse Oostindië-vaarder.* De Bataafsche Leeuw, 1999.

Paesie, R., *Het VOC-fluitschip Stavenisse en de ontdekking van Terra Natal*. De Bataafsche Leeuw, 2002.
Rensburg, A.M. van, 'Skepe en roetes'. http://www.stamouers.com/vocSailing.htm
Valk, H., *VOC-schip onder zeil: zeilmaken met oog voor het verleden.* Amsterdam: Van Soeren & Co., 1995.

Kamer, H.N., *Schepen op schaal: nautische geschiedens en modelbouw*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2002.

Gerecenseerd in:
Akveld, L.M., 'H.N.Kamer. Schepen op schaal: nautische geschiedenis en modelbouw'. In: *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* 23 (1), 2004, p.69-70.
Anon., "Wimpelboek van het jaar'. In: *De Blauwe Wimpel – maandblad voor scheepvaart en scheepsbouw in de lage landen* 57 (12), 2002, p.494.
Biezen, H. van der, 'Schepen op schaal'. In: *De Modelbouwer* 65, 2003, p.566.
Feige, T., 'H.N.Kamer. Schepen op schaal: nautische geschiedenis en modelbouw'. In: *Das Logbuch* 40 (1), 2004, p.42.
Loewen, B., 'H.N.Kamer. Schepen op schaal: nautische geschiedenis en modelbouw'. In: *International journal of maritime history* 16 (1), 2004, p.299.
Geciteerd in:
Paesie, R., *Het VOC-fluitschip Stavenisse en de ontdekking van Terra Natal*. De Bataafsche Leeuw, 2002.

Kamer, H.N., *Toelichting bij de scheepsmodellen-expositie van H.N.Kamer*. Uitgave in eigen beheer, ca.2002.

Kamer, H.N. & W.R. Wybrands Marcussen, *Van de werf de wijde wereld in: panorama van de 19de-eeuwse Nederlandse zeilvaart*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2006. (in voorbereiding)

ARTIKELEN

Kamer, H.N., 'Rotondes'. In: *Autovisie* 11 (44), 1966, p.12-15.

Kamer, H.N., 'Compositieschip klipperbark "Nachtegaal" (1)'. In: *De Modelbouwer* 60 (5), 1998, p.296-298.

Kamer, H.N., 'Compositieschip klipperbark "Nachtegaal" (2)'. In: *De Modelbouwer* 60 (6), 1998, p.359-360.

Kamer, H.N., 'Compositieschip klipperbark "Nachtegaal" (3)'. In: *De Modelbouwer* 60 (7), 1998, p.426-430.

Kamer, H.N., 'De functie en wijze van aanbrengen van de scheerstroken en de spantvormen van zeventiende-eeuwse schepen'. In: *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* 17 (2), 1998, p.145-152.

Kamer, H.N., 'Twee oude schuiten'. In: *De Modelbouwer* 61 (2), 1999, p.90-92.

Kamer, H.N., 'Nest- of mallenmodel'. In: *De Modelbouwer* 62 (5), 2000, p.289-291.

Kamer, H.N., ‘Philip Reed. Modelling sailing men-of-war. An illustrated step-by-step manual’. In: *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* 20 (1), 2001, p.75-76.

Kamer, H.N., ‘De voorsteven van zeventiende-eeuwse zeegaande schepen’. In: *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* 20 (2), 2001, p.131-142.

Kamer, H.N., ‘A.J.Hoving & A.A.Lemmers. In tekening gebracht: de achttiende-eeuwse scheepsbouwers en hun ontwerpmethoden’. In: *Tijdschrift voor zeegeschiedenis* 21 (2), 2002, p.187-189.

Kamer, H.N., ‘In giethars ‘geflest’ scheepje’. In: *De Modelbouwer* 65 (6), 2003, p.341-342.

Biezen, H. van der & H.N. Kamer, ‘”Fortroelighed”: een bijzonder halfmodel: Deense marine historie’. In: *De Modelbouwer* 66 (8), 2004, p.408-410.

Biezen, H. van der & H.N. Kamer, ‘”Alexander”: een nieuw kerkmodel voor het Deense eiland Föhr’. In: *De Modelbouwer* 66 (9), 2004, p.482-485.

Kamer, H.N., ‘Het kerkmodel fregat “Alexander”’. In: *De Blauwe Wimpel – maandblad voor scheepvaart en scheepsbouw in de lage landen* 59, 2004, p.30-31.

INTERVIEWS

Baas, P. ‘Mijnheer Kamer: een bijzondere en veelzijdige man’. In: *Olivetti Info*, mei 1991, p.5-10.

Anon., ‘Voorburger biedt totaalview op de grote VOC-schepen’. In: *Voorburgse Courant* 99 (31), 1995. (3 augustus)

Prins, A., ‘Elk tekening is een operatie: Henk Kamer is geobsedeerd door de geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij’. In: *Weekeinde* (bijlage van de *Telegraaf*) 1995, p.4-5. (26 augustus). Met foto van Loura Kok.

Anon., ‘Voorburger Kamer schrijft boek over modelscheepsbouw’. In: *Voorburgse Courant* 106, 2002, p.24. (13 juni)

ARTIKELEN OVER HENK’S SCHEEPSMODELLEN

Grund, W., ‘De “Fortroelighed” terug naar Föhr”. In: *De Blauwe Wimpel – maandblad voor scheepvaart en scheepsbouw in de lage landen* 57 (12), 2002, p.493-494.

Anon., ‘Garant für Bewahrung der Inselgeschichte’. In: *Der Insel-Bote Föhr und Amrumer Nachrichten* 2002, p.15. (9 september)

Grund, W., ‘Scheepsmodel in de kerk: niet met lege handen naar Föhr’. In: *Stand by* (4), 2003, p.62-63. (december).

Anon., ‘Votivschiff als eine Erinnerung an die Seefahrertradition’. In: *Der Insel-Bote Föhr und Amrumer Nachrichten* 2003, p.13. (8 oktober)

EXPOSITIES

Tentoonstelling: *Vervaarlijke flessen, gefleste schepen* in het Nationaal Likeur- en Frisdrankenmuseum te Hilvarenbeek, 9 juni – 11 augustus 2002.
H.N.Kamer richtte een vitrine met eigen modelbouwschepen in.

Tentoonstelling: *Scheepsmodellen* in Museum Swaensteyn te Voorburg, 5–29 september 2002.
H.N.Kamer richtte een vitrine met eigen modelbouwschepen in.

MEDEWERKING VERLEEND AAN

Roeper, V., R. Parthesius & L. Wageman, *De Batavia te water*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1995.
H.N.Kamer leverde de foto voor o.a. het voorkaft.

Prud’homme van Reine, R.B., *Schepen bij de vleet: maritieme musea in Nederland en België*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1996.
H.N.Kamer leverde de foto voor p.214.

Paardekooper, R.P. *In andermans vaarwater. Wat heeft de archeologie aan moderne koggen?* Leiden: afstudeerscriptie archeologie, 1998. 18 september.
H.N.Kamer leverde de tekening op p.35 (komt uit boek “Het VOC-retourschip”, p.78).

Paardekooper, R.P., ‘Probier mal die Hängematten aus, in denen die Matrosen schliefen. Vom Nutzen neuer alter Koggenschiffe für die Archäologie’. In: *Experimentelle Archäologie* 30, 1999, p.37-50.
H.N.Kamer leverde de tekening op p.42 (komt uit boek “Het VOC-retourschip”, p.78).

Henderson, J., *Sent forth a dove: discovery of the Duyfken*. Nedlands: University of Western Australia Press, 1999.
H.N.Kamer werkte mee aan het Duyfken-project van ingenieursbureau Fugro te Leidschendam, onder leiding van de heer Mak van Waay. Het Duyfken-schaalmodel speelde hierbij een centrale rol.

Mörzer Bruyns, W.F.J., *Schip recht door zee: de octant in de Republiek in de achttiende eeuw*. Amsterdam: Edita, 2003. Proefschrift Universiteit Leiden 24 september.
H.N.Kamer leverde als ‘maritiem tekenaar te Voorburg’ verklarende tekeningen.

Soetens, J., *Vierkante flessen – Bouteilles carrées – Square bottles*. Amsterdam: Batavian Lion International, 2004.
H.N.Kamer leverde tekst en berekeningen voor de inleiding over de Gulden Snede, op basis van de tekening van Leonardo Da Vinci, gebaserd op het boek van Vitruvius.

Hout, H. van den, L.L.M. Eekhout & G.E. Wassenaar, *Rijtuigen en sleden in koninklijk bezit – Royal Carriages and Sleights of The Netherlands*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2004.
H.N.Kamer leverde de foto voor p.44 en diverse detailopnamen.

Eekhout, L.L.M., *De Crème Calèche – The Crème Calèche*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2005.
H.N.Kamer leverde de foto voor p.80.

Prooije, L.A. van, 'Timber from the Rhine Area. Its use on shipbuilding in the Dutch Republic in the 17th and 18th Centuries. An inquiry into the quantity of timber used for shipbuilding'. In: J. Kreiner (ed.), *The road to Japan - social and economic aspects of early European-Japanese contacts.* Bonn: Bier'sche Verlagsanstalt, 2005. p.119-140.
H.N. Kamer gaf commentaar op en advies over de schattingen en berekeningen waarmee bepaald kan worden hoeveel hout in een schip van een bepaalde grootte verwerkt is.

IN MEMORIAM

Biezen, H. van der, 'In memoriam: H. (Henk) N. Kamer'. In: *De Modelbouwer* 68 (3), 2006, p.133.

Samenstelling en correspondentie-adres:

Peter Nieuwenhuizen (executeur testamentair)
Notebomenlaan 366
3582 CN Utrecht
tel.030-2521165
e-mail: peter.nieuwenhuizen@casema.nl

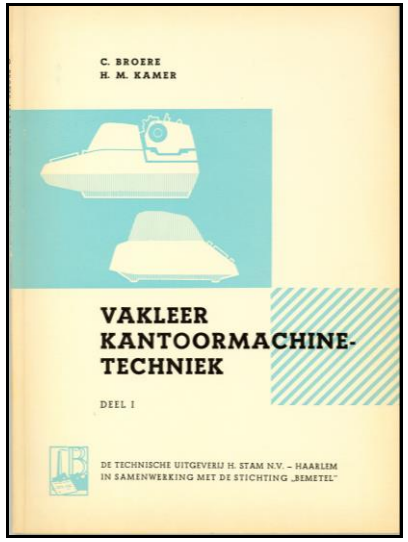

1964

1995

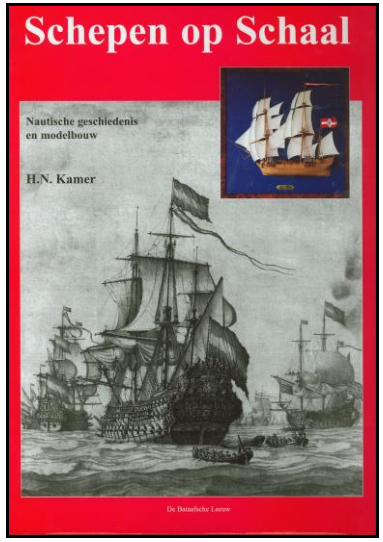

2002

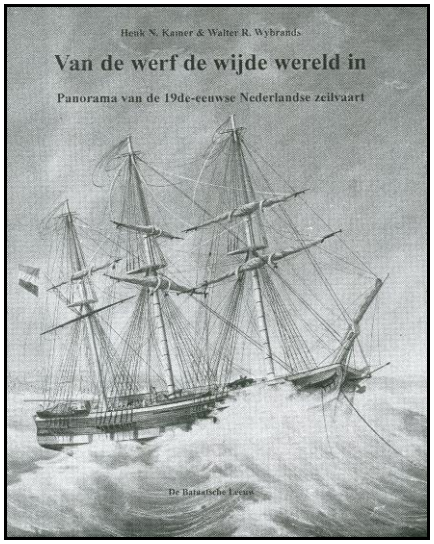

2006 (in voorbereiding)

Geertruida Margrietha (Truus) Kamer - den Heeten
* Leiden, 5 maart 1928

Percy (Pim) Kamer
* Gouda, 20 september 1956
† Voorburg 25 januari 1998

Paulus (Paul) Kamer
* Gouda, 25 maart 1960
† Voorburg 12 april 2005

Transport van de “Alexander” naar de kerk op Föhr (okt.2003).
Henk Kamer rechts, Walter Wybrands links.

Henk Kamer (midden), pfarrer Jess en dames in klederdracht tijdens de Erntedankgottesdienst op Föhr (5 oktober 2003).

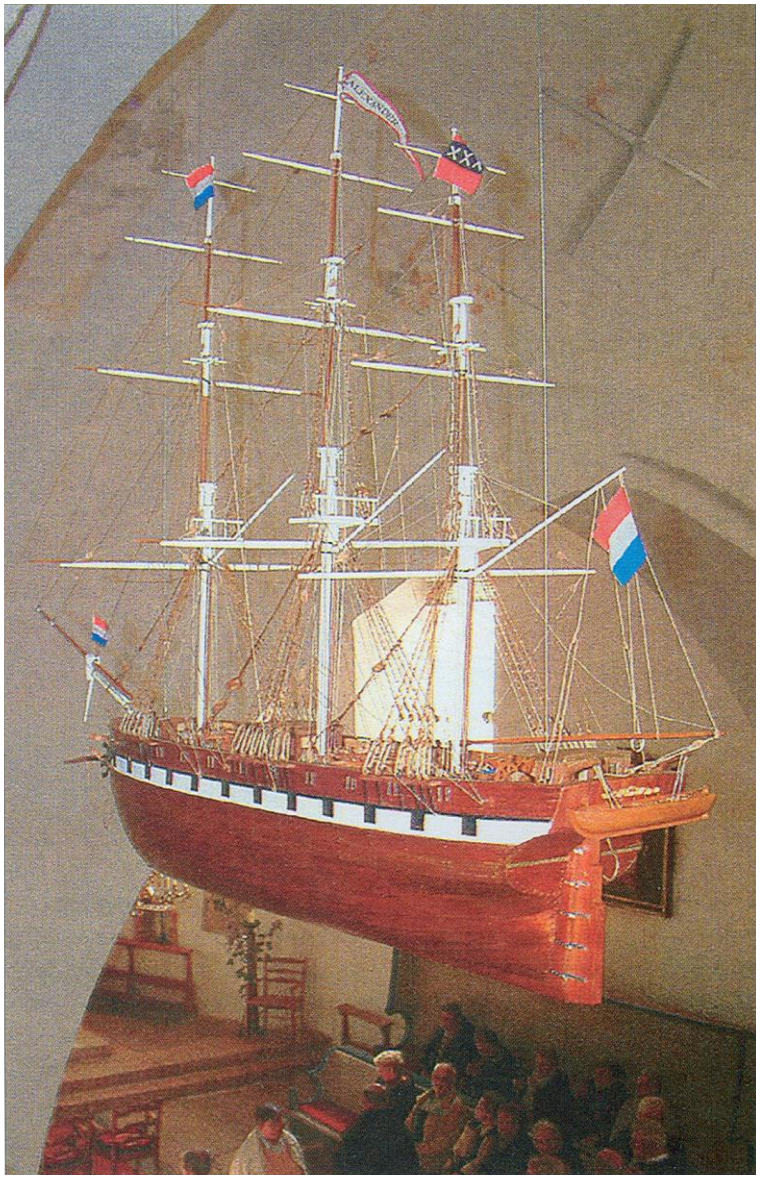

Kerkmodel “Alexander” voor de St. Laurentii, op het Duitse eiland Föhr op 5 oktober 2003 ingewijd.

De jongeTruus op de scooter.

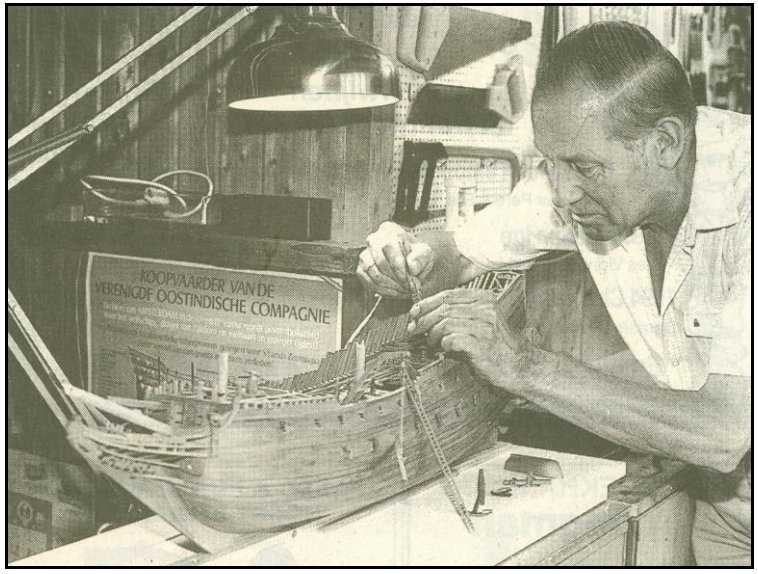

Aan het werk als modelbouwer in de werkplaats op zolder.
In: *Voorburgse Courant* 3 augustus 1995.

Het huis aan de Eenhoornstraat 6 te Voorburg. De foto is gebruikt als voorbeeld voor perspectiefanalyse: *Schepen op schaal*, 2002, p.58.

Tentoonstelling van Henks volmodellen en opengewerkte modellen,
o.a. in museum Swaensteyn te Voorburg (ca.2002).

Aanbieding van het halfmodel “Fortroelighed” aan het
Friesenmuseum in Wyk (D) op 6 september 2002.
Henk Kamer 2e van rechts, Walter Wybrands links.

Henk Kamer bij het halfmodel in het Friesenmuseum in oktober 2003.